

СЕКЦІЯ 9. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-40>

Вінгловська О. І.,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри публічного та приватного права

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Одним з найбільш пріоритетних напрямків міжнародного в широкому сенсі та міждержавного співробітництва є захист прав людини в цілому та захист прав дитини зокрема, як в мирний час та особливо під час збройних конфліктів. Права дитини слід розглядати через призму прав людини, а саме як невід'ємну частину в контексті становлення, розвитку та подальшої перспективи в світі, що стрімко трансформується.

Прийняття Статуту ООН [1, 2] і закріплення в ньому серед інших фундаментальних принципів міжнародного права одного із основоположних, а саме принципу загальної поваги до прав і свобод людини без будь-якої дискримінації, а згодом і прав дитини як повноправної людини в майбутньому, стало переламним моментом в історії міжнародних відносин, міжнародного співтовариства та сучасного правопорядку в цілому. Одним з перших кроків Організації Об'єднаних Націй, заснованої на універсальних міжнародно-правових принципах було створення в 1946 році Спеціалізованої установи – Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), компетенцією і повноваженнями якої став захист дітей та подальша кодифікація прав дитини. Таким чином, забезпечення всього спектру прав і свобод дитини, піклування, допомога і особлива увага щодо дітей стали основними із пріоритетних обов'язків держав. Усвідомлення цього факту міжнародним співтовариством спонукало до необхідності правової регламентації, інституціоналізації прав дитини, створення та розвитку відповідного адекватного механізму реалізації, згодом інституту міжнародного захисту прав дитини та створення в системі міжнародного права

відповідної галузі право прав дитини або міжнародного ювенального права, за визначенням всесвітньо відомої британської дослідниці, професора міжнародного права Лондонського університету королеви Марії Джералдин ван Буерн, однієї із авторів-розробників Конвенції про права дитини 1989 року. З моменту прийняття у 1989 році Конвенція з прав дитини [7, 8, 20, 21, 23] стала першим основним міжнародно-правовим документом, що закріплює статус дитини, індивідуальні, громадянські, політичні, соціальні, економічні права і основні свободи дитини, визначає право дитини на розвиток всіх можливостей в умовах, вільних від війни, голоду та нужди, від жорстокості, експлуатації й інших форм зловживань. Конвенція також, серед іншого, визначає і обов'язки держав щодо забезпечення та реалізації прав дітей-біженців, а саме право дітей на охорону здоров'я, соціальне забезпечення і рівень життя, необхідний для їхнього розвитку, право дітей на освіту, право на ідентичність, рідну мову і культуру, сповідання своєї релігії. Конвенція про права дитини 1989 року і ціла низка інших міжнародно-правових універсальних спеціальних актів, а також регіональних, таких як Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1996 [10], направлених на захист прав дитини як в мирний час, так і під час збройних конфліктів, дітей-біженців та внутрішньо переміщених, закріплюють фундаментальні права і свободи дитини, побудовані на різноманітних культурних традиціях, правових системах [11, 12, 13, 14, 15].

В 2014 році Російська Федерація розпочала агресію проти України анексією Криму та окупацією частини території нашої суверенної, незалежної держави. 24 лютого 2022 року почалась нова фаза війни, повномасштабна агресія Російської Федерації проти України. За визначенням ООН, війна стала найбільш кривавою та жорстокою з часів Другої Світової війни, в порушення і всупереч всім принципам і нормам міжнародного права. Так, Управління Верховного комісара ООН із прав людини та ЮНІСЕФ підтвердило загибель 8 534 і поранення 14 370 цивільних осіб внаслідок повномасштабного вторгнення РФ та бойових дій в Україні [18]. Такими є дані Організації станом від 24 лютого 2022 року до 17 квітня 2023-го. Також від початку агресії РФ проти України на початок червня 2023 року за даними Генеральної Прокуратури України загинуло 485 дитини, поранено 1005, серед майже 91 267 тисяч зареєстрованих злочинів Російської Федерації основними скоєними злочинами є злочини проти людяності, проти законів і звичаїв війни, підготовка та ведення агресивної війни. Масовий характер набула депортація українських дітей з окупованих територій до Російської Федерації [19]. 17 березня 2023 року Палата попереднього провадження Міжнародного кримінального суду (МКС)

видала ордери на арешт двох осіб у контексті ситуації в Україні, а саме президента РФ Володимира Путіна та Уповноваженої з прав дитини РФ Марії Львової-Белової [5]. Зазначається, що вищезгаданих осіб підозрюють у воєнних злочинах у вигляді незаконних депортації та переміщення населення, зокрема дітей, з окупованої території України щонайменше з 24 лютого 2022 року. «Існують розумні підстави вважати, що Путін несе індивідуальну кримінальну відповідальність за вищезазначені злочини», – йдеться у повідомленні МКС. Вищезгадані ордери на арешт були видані на підставі клопотань, поданих прокуратурою 22 лютого 2023 року та згідно зі статтями 8(2)(a)(vii) і 8(2)(b)(viii) Римського статуту [4]. 27 квітня 2023 року Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію про депортацію та примусове вивезення українських дітей до Росії і, посилаючись на Конвенцію ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року [6], визнає насильницьку депортацію формою геноциду: *Résolution 2495 (2023)*¹ «Version provisoire Déportations et transferts forcés d'enfants et d'autres civils ukrainiens vers la Fédération de Russie ou les territoires ukrainiens temporairement occupés: créer les conditions de leur retour en toute sécurité, mettre fin à ces crimes et sanctionner leurs auteurs» [9].

Безпрецедентну за жорстокістю з часів Другої світової війни агресію Російської Федерації різко засудили більшість держав та міжнародних організацій світу. Так, Генеральна Асамблея ООН в прийнятій резолюції ES-11/1 засудила дії РФ і визнала її державою-агресором, закликала вивести війська з території України. За резолюцією проголосувала 141 держава. Низка держав майже від початку агресії почали надавати Україні, як державі – жертві агресії військову, фінансову, гуманітарну та іншу допомогу.

Серед наслідків широкомасштабної збройної агресії РФ серед зазначених злочинів проти людяності, геноциду, грубих та масових порушень прав людини, скоєних російською федерацією, цілеспрямована руйнація економіки, руйнація критичної інфраструктури, що є основою життєзабезпечення, гуманітарна та масштабна екологічна катастрофа. Згідно задокументованої офіційної інформації ООН, прокурорів Міжнародного кримінального суду, правозахисних міжнародних організацій Amnesty International та Human Rights Watch в результаті цілеспрямованих ракетних ударів зруйновано більше 100 тисяч помешкань, пошкоджено 3,5 тисяч установ соціальної інфраструктури: ясла, дитячі садочки, школи лікарні, вщент знищені більше 300 таких об'єктів, вщент зруйновані міста і селища.

Наслідком широкомасштабної агресії Російської Федерації проти України, що має характер міжнародного збройного конфлікту, стало

серед іншого біженство дітей і пов'язане з цим забезпечення цілої низки фундаментальних, життєво важливих прав дитини, в тому числі соціальних та економічних, культурних. Вторгнення армії Російської Федерації на територію України, ракетні регулярні обстріли цивільних об'єктів та інші воєнні злочини, що супроводжують агресію, гуманітарна катастрофа викликали потужну міграційну кризу. За даними ООН Україну в перші тижні війни покинуло 6,8 млн біженців, в основному жінки та діти. Національні законодавства щодо захисту прав дітей багатьох держав з початку збройного конфлікту, в першу чергу були адаптовані до максимального захисту дітей, забезпечення та реалізації всіх фундаментальних прав дітей через внесення змін та доповнень в існуючі національні законодавчі акти, країн, що приймають біженців, а також через прийняття нових законів та підзаконних актів, метою яких є як найкраще забезпечення прав та інтересів дитини згідно Конвенції з прав дитини 1989 року та інших міжнародно-правових стандартів. Так, наприклад, Республіка Польща стала дружньою країною для українських біженців від першого дня війни і прийняла найбільшу кількість в декілька мільйонів тих, хто шукав прихисток від війни. Більш того, Сейм Польщі на законодавчому рівні в перші тижні від початку війни закріпив основні права біженців від війни, прирівнюючи їх до прав громадян країни, в першу чергу забезпечивши всі фундаментальні права дітей [17]. Таким чином, діти-біженці за час тривалої агресії РФ проти України отримали в Польщі не лише реалізацію та забезпечення всіх фундаментальних прав без будь-якої дискримінації, але й повноцінну інтеграцію в європейське суспільство, що стане в найближчому майбутньому запорукою успішної подальшої євроінтеграції України в Європейський Союз в якості повноправного члена Співтовариства. Такий всеохоплюючий досвід як досвід Республіки Польща, так і багатьох інших країн Європейського Союзу та Шангенської зони має бути досліджений на всіх рівнях від законодавчого, виконавчого до наукового.

Аналіз чисельних фактів порушення прав дитини під час війни РФ в Україні, аналіз успішної реалізації фундаментальних прав дитини під час збройного конфлікту дозволяє зробити наступні висновки: по-перше – внаслідок міжнародного збройного конфлікту, воєнних дій, окупації грубо порушуються фундаментальні права дитини, перш за все, право на життя, право на здоров'я, освіту, сімейне виховання, захист від усіх форм насилля та втягнення у воєнні дії і збройні конфлікти, вибору місця проживання дитини та ціла низка інших прав і основних свобод. Тобто, майже весь перелік прав і свобод дитини, що закріплений, перш за все в основоположному документі з прав дитини,

Конвенції про права дитини 1989 року та в інших міжнародно-правових актах, які містять міжнародні стандарти прав дитини; по-друге – діти, чий права грубо порушено, потребують особливого захисту та піклування як зі сторони держав так і всього міжнародного співтовариства на всіх рівнях. «Ми маємо продовжити захищати багатосторонній порядок, заснований на спільних цілях та міжнародному праві» від імені Європейського Союзу закликає Голова Єврокомісії Жозеф Борель [16]. Глобальні виклики, глобальні проблеми чутливі для всього світового співтовариства забезпечення та реалізація всіх основних прав дітей – майбутніх членів світового співтовариства можуть бути вирішені лише за умови об'єднання зусиль всіх держав, міжнародних організацій кожного з нас.

Список використаних джерел:

1. Статут ООН. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> ; Charter of the United Nations: Done at the city of San Francisco, June 26, 1945. URL: <http://www.un.org/en/charter-unitednations/index.html>
2. ООН. URL: <https://www.un.org/en/>
3. Резолюції Генасамблеї ООН по Україні 2022 рік. URL: <https://digitallibrary.un.org/search?f1=author&as=1&sf=title&so=a&rm=&m1=p&p1=UN.+General+Assembly+%2811th+emergency+special+sess.+%3A+2022%29&ln=en>
4. Міжнародний кримінальний суд. URL: <https://www.icc-cpi.int/> ; Rome Statute of the International Criminal Court. Rome. 17 July 1998. Entry into force: 1 July 2002 in accordance with article 126.
5. Résolution 2495 (2023)1 «Version provisoire Déportations et transferts forcés d'enfants et d'autres civils ukrainiens vers la Fédération de Russie ou les territoires ukrainiens temporairement occupés: créer les conditions de leur retour en toute sécurité, mettre fin à ces crimes et sanctionner leurs auteurs».
6. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. Резолюція 260 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1948 р. URL: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>
7. Офіційний реєстр міжнародних договорів ООН. URL: <https://treaties.un.org>
8. Офіційний сайт Комітету ООН з прав дитини. URL: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>
9. Council of Europe Treaty Office: <http://conventions.coe.int/>
10. European Convention on the Exercise of Children's Rights (ETS No. 160). Strasbourg, 25/01/1996, entry into force 01/07/2000. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=160>

11. Декларація про захист жінок та дітей під час збройних конфліктів Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict. Adopted by the UN General Assembly Resolution 3318(XXIX) on 14 December 1974. URL: <http://www.undocuments.net/a29r3318.htm>

12. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules). Adopted by General Assembly resolution A/RES/45/110 of 14 December 1990. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm>

13. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules). Adopted by General Assembly resolution A/RES/40/33 of 29 November 1985. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>

14. Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. ECOSOC Resolution 2005/20 of 22 July 2005. URL: <http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>

15. United Nations Declaration and International Convention of the Elimination of All Forms of Racial Discrimination // Publish by the United Nations Department of Information / Dpi (858) Rev/ HR – June 1997-97-13062-15 m.

16. Josep Borrell, Fontelles High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/ukraine-statement-high-representative-josep-borrell-latest-russian-atrocities_en

17. Спеціальний закон від 12 березня 2022 року «Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї держави», «Законодавчий вісник», п. 583., file:///C:/Users/riseadmin.filimonenk-nbc

18. Прес-реліз «Через війну в Україні загинули або отримали поранення близько 1 000 дітей». Заява виконавчої директорки ЮНІСЕФ Кетрін Рассел Серпня 2022. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-ukraine-has-left-nearly-1000-children-killed-or-injured>

19. Офіс Генерального прокурора. Злочини, вчинені під час повно масштабного вторгнення РФ станом на 05.09.2022 р. URL: <https://www.gp.gov.ua>

20. Convention on the Rights of the Child adopted 20 November 1989 BY General Assembly resolution 44/25: URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

21. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography adopted 25 May 2000 by resolution A/RES/54/263 at the fifty-fourth session of the General Assembly of the United Nations: URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child>

22. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure adopted 19 December 2011 BY General Assembly resolution A/RES/66/138: URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-ommunications>

23. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights) Rome, 4 November 1950: URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c>

24. Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949.

25. Щодо дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень, відділ соціальної та демографічної безпеки (О.О. Кочемировська) № 11, Серія «Соціальна політика».

26. До питання міжнародно правового захисту дитини під час збройних конфліктів. О. С. Котуха. Львівський торговельно-економічний університет. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки*. 2019. № 8.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-41>

Дір І. Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент,

заслужений юрист України,

Надзвичайний і Повноважний Посол України,

докторант

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

КОПЕНГАГЕНСЬКІ КРИТЕРІЇ ЯК СКЛАДНИК ПРОЦЕСУ ВСТУПУ ДО ЄС

З розпадом Радянського Союзу ряд країн Східної Європи висловили своє бажання приєднатися до Європейського Союзу (ЄС). У зв'язку з цим Рада Європейського Союзу у 1993 році у Копенгагені визначила